
Ксенія КОНСТАНТИНЕНКО

Університет Ка Фоскери

Італія

КОЗАЦТВО, ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І ПОЛЬЩА ЯК ЛІТЕРАТУРНІ ОБРАЗИ В «ІСТОРІЇ ЦІСАРЯ ЛЕОПОЛЬДА» Г.ГУАЛЬДО ПРІОРАТО

У статті розглядаються деякі особливості літературної інтерпретації італійськими історіографами «Хмельниччини», зокрема поєднання традиційного й оригінального в образах козаків та поляків у «Історії цісаря Леопольда» Г.Г.Пріорато.

Ключові слова: історіографія, Хмельниччина, козацтво, літературний образ.

The article examines some peculiarities of a literary interpretation of the «Khmelnyččyna» by Italian historians, in particular, the combination of traditional and original streaks in the Cossack's and Polish's images in the «History of Caesar Leopold» by G.G.Priorato.

Key words: historiography, «Khmelnyččyna», Cossacks, literary image.

W artykule rozpatrywane są niektóre specyficzne elementy interpretacji literackiej «Chmielnicyzny» przez historyków włoskich, a zwłaszcza połączenia tradycji i oryginalności w obrazach Kozaków i Polaków z »Historii cesarza Leopolda» G. G. Priorato.

Słowa kluczowe: historiografia, powstanie Chmielnickiego, Kozactwo, obraz literacki.

Формування та еволюція гетерообразу українців і України в європейській літературі є актуальним аспектом комунікативно-рецепційної проблематики. Проблема пізнання Себе через власне Я і через сприйняття Тебе Іншим, а також власне сприйняття Іншого у сучасному світі визнається все важливішою у процесі спілкування між індивідуумами та між цілими соціумами. Комплексне вивчення цієї теми як українськими, так і західними науковцями розпочалося, з ряду об'єктивних причин, порівняно недавно, і чимало її аспектів чекають на дослідження із застосуванням інструментарію сучасного порівняльного літературознавства. Фактично ж серед українських дослідників «комплексний» підхід до проблеми образу України в західноєвропейській рецепції ми зустрічаємо тільки в роботах О.Є.-Я. Пахльовської і Д.С. Наливайка [2, 1].

Ця стаття є частиною ширшого дослідження, новизна якого полягає в детальному інтертекстуальному аналізі окремих джерел за рахунок обґрунтованого часово-просторового обмеження поля досліджень, підключенні тих джерел, які раніше в українському літературознавстві не досліджувалися або ж досліджувалися частково, систематизації та логічному об'єднанню літературно-історичних джерел, що формують

образ України, і розгляді їх як дискурсів, що виникали, функціонували і взаємодіяли у певному ментально-культурно-політичному контексті. Ми концентруємо увагу на часто визначальній ролі літературної традиції і стереотипних уявлень людини європейського Заходу про Схід, «Європейську та Азіатську Сарматію», «Скіфію» через призму текстів класичних авторитетів і про «далекі краї» в цілому того, як формувалися основні риси образу українських земель та етносу в італійських літературних джерелах, а відтак – на поєднання в *imago* України традиційно-міфологічного, яке набуває характеру константи, з реальним незалежно від жанру «літератури факту».

В інтерпретації «української» тематики італійськими письменниками XVII ст., а відтак і в створених ними «образах» України, спостерігаються помітні зрушення, при тому що характерні для творів XVI ст. тематично-фабульні топоси, пов'язані із сарматською героїкою і очевидно залежні від «претекстів» М. Меховського і А. Гваньїні, залишаються актуальними. Але інтертекстуальні зв'язки подібних творів втрачають експліцитність літератури компілятивного типу. Усталена матриця збагачується великою кількістю конкретних деталей, зрозумілих з огляду на той резонанс, що його викликали будь-які події, пов'язані з воєнно-політичними рухами Османської імперії та можливістю протистояння їм у Західній Європі, Італії в цілому й Венеційській республіці зокрема. Важливими факторами у творенні образу України залишаються фактор релігійний, а також фактор політичної заангажованості автора – останній стосується насамперед літератури про польсько-козацькі війни. У літературі першої третини XVII ст., часів численних перемог та зухвалих походів запорозьких козаків на турок, переважає тенденція екзальтувати їх успіхи та «сарматські» доблесті – квінтесенцією подібної інтерпретації можна вважати «Листи» П. делла Валле [3]. Література ж, присвячена епосі Хмельниччини, є «кульмінаційним» моментом «італійської україністики» і прикладом того, наскільки ті самі реальні факти і та сама літературна традиція можуть бути використані й інтерпретовані з абсолютно відмінними результатами. Відтак, і образ козацтва й українських земель набуває варіабельності. Можна твердити, що на літературу цього періоду авторські політичні та релігійні симпатії справили найпомітніший вплив.

Не будемо окремо спинятися на реальному історичному тлі цих творів, оскільки йдеться про події загальновідомі й досліджені не одним поколінням спеціалістів-істориків. За об'єктивністю та глибиною тлумачення «козацько-польської» теми першість, на думку Д.С.Наливайка, належить «Історії цісаря Леопольда» Г. Гуальдо Пріорато

[4]. За жанром це «історія» – «монумент» конкретного правителя, досить типова для розглядуваної епохи, коли правителі замовляли відомим письменникам-історіографам описи власного правління [1, 312], у яких велика, якщо не провідна, роль належала й характеристиці «історичного контексту» – можна сказати, що на практиці подібна «історія» ставала просто ще одним варіантом присвяти «сильним світу цього» історичного твору. В «Історії» Пріорато йдеться про важливі події в Європі часів правління цесаря Леопольда, з 1656 по 1670 р. Козацько-польський конфлікт у Речі Посполитій викликає у автора інтерес не просто у ракурсі історико-воєнному, як хроніка переміщень воєнних угруповань, перемог-поражок, переговорів та портретів воєначальників. Це – багатий матеріал для міркувань про зародження повстань, про достоїнства і вади тієї чи іншої державної структури. Тож цілком зрозуміло, в «Історії», присвяченій цесареві, що автор явно з самого початку провадить тему надмірної сваволі польської шляхти і її недостатньої поваги до особи Короля як причини братовбивчої війни. До історії Хмельниччини автор звертається, розповідаючи про польсько-московський конфлікт: він вважає за потрібне коротко торкнутися «... джерела тих заворушень, що з 1650 року так переповнили той нещасний край, що він перетворився на буремне Море воєн і нещастя».

Вседозволеність польських дворян настільки суперечила законам та достойним звичаям їх Предків, що, вважаючи найкращою опорою для їх Республіки суперечність у поглядах, вони ставилися з недовірою до щонайменших порухів Короля і ревно намагалися якнайбільше обмежити його владу...» Гуальдо Пріорато гостро критикує сейми і сутички серед шляхти, зазначаючи однак, що під час попередніх воєн, незважаючи на втрати, поляки зуміли об'єднатися і вийти переможцями. Але по війні знов почалися міжусобиці, країна знову стала вразливою для ворогів і для «... найбільших революцій, що траплялися коли-небудь в інших королівствах Європи...» [4:1:6; 597-598]. І найперша біда прийшла звідти, звідки, на думку автора, її не сподівалися – «зачинщиками стали Козаки, спровоковані жорстоким насиллям та визисками з боку Шляхти» – тут, як бачимо, позиція автора цілком збігається з В.Сірі, А.Віміною і взагалі з більшістю авторів описів козацьких заворушень. Далі автор, компілюючи попередні джерела прямо й опосередковано, дає лаконічну інформацію про походження козаків та їх землю: «Козаки – люди різного походження, зокрема з Польщі, звідки селяни, змучені тиранією Дворянства, втікають як тільки можуть, і осідають у провінції, що зветься Україна (Vscrania). Це родюча країна, де всього є у достатку, насамперед у тій частині, що на Заході межує з Турцією. Мешканці

цього краю вирощують велику кількість коней, биків та іншої худоби, що продають у сусідні землі. Родючість цієї землі дозволяє прогодувати набагато більше людей, ніж там проживає, і багатьох приваблює, тим більш, що там гостей добре зустрічають і вітають. Вони сповідують Грецьку Віру і визнають Патріарха, що його престол у Києві (Kiovia), місті торговому, великому і гарному. Ця провінція підвладна Польській Короні й має найширші привілеї, бо Козаки не мають інших обов'язків, крім захисту Королівства та допомоги Полякам у разі війни з Турками чи з Татарами або навіть і з Московитами, хоча останні теж Грецької Віри...» [4:1:6;598-599] Традиційний топос родючості української землі повторюється пізніше і в II частині твору, де йдеться про те, як Поляки переконують Короля допомогти їм повернути їх маєтки вже за московських часів [4:2:6; 137-138]. Там само, у зв'язку з міркуваннями про доцільність нереалізованих пізніше статей Гадяцького договору, подається детальніша історія козацтва як явища: «Можна сказати, що назва «Козак» в історії не з'являється раніше як 150 років тому. До того цей народ не являв собою організованого війська і звався не інакше як Руським, чи Рутенським. З часом вони відзначилися у військовій справі й стали зватися військом – необґрунтовано, оскільки ця професія була між них рухомою і добровільною. Здається, що можна їх назвати Народом, але й це визначення має недоліки, бо ні походженням, ні місцем проживання не відрізняються від Руських. Не можна заперечувати однак, що в різні часи до них не пристали вигнанці з різних країв та різних сусідніх народів, але цього недостатньо, щоб бути окремим народом, тим більше, Народом, відособленим від Рутенського. Вони утворили військову конгрегацію близько 1512 року, коли Костянтин, князь Острозький і Генерал Польського війська запропонував Королеві Сигізмунду Першому скористатися їх силами проти Татар і Валахів, вихваляючи їх як войовничих підданих, досвідчених завдяки постійним сутичкам і нападам сусідів. І для того, щоб відвернути їх від піратських нападів на Турок на Чорному морі й залучити до регулярної військової служби, їх було наділено численними привілеями і пільгами, а також заробітною платнею. Але на початку в них не було ні прапорів, ні особного командного жезла, а в бій вони вирушали під спільними прапорами Польського війська і підкорялися його командуючим. І те, й інше вони отримали за короля Стефана Баторія, що розширив їх привілеї, наділив особливим прапором та булавою, що підпорядковувалися Коронному гетьманові, й визнав за ними як головний штаб місто Трахтемирів на берегах Бористену. В той самий час (за підтримки Великого Замойського, тоді Великого Гетьмана Корони) їх було названо Військом Запорозьким,

що значить з-за порогів, тобто деяких порогів у скелях, через які тече Бористен. За цими порогами на деяких острівцях і оселялися ці Руські спочатку й мали табір. Пізніше їх почали звати також і Козаками, бо так їх звали Турки, коли за мирних часів відсилали посольства до Польського Двору, щоб пожалітися на їх набіги та на шкоду, якої Козаки їм завдавали на Чорному Морі. Нині завдяки праву вільно приймати під свої знамена будь-якого Рутенця, жителя України, аби тільки кількість вояків не перевищила тієї, що Король встановив у привілеях, а також родинним зв'язкам, що примножували їх кількість і об'єднували кровно й за інтересами людей з найдальших земель, Козаки не тільки заповнили всю Україну, а й поширилися в сусідніх Воеводствах. Хоча цей люд, як військо, не пов'язаний із релігійними справами, він однак звертався до Грецького Схизматського Духовенства, бо й Козацтво належить до цієї віри, щоб через його посередництво, яке вони вважають впливовим і заслуженим, добитися від Республіки певних вигод, радше світських, ніж духовних. Саме так було й тоді, коли козаки стали вимагати повернення церков, відданих свого часу в руки Грекам, що об'єдналися з Апостольським престолом, та церковного добра.

Що ж до їх уряду, то влада належить Старшинам, військовим Офіцерам, зі врахуванням ради і згоди усього війська, і не торкається правління інших Руських, що не належать до їх рядів, хіба що в деяких випадках. Оскільки вони пізнали прерогативи окремого Народу, власні політичні інститути та інші подібні речі, запити їх Депутатів і статті Гадяцького договору містили багато протиріч і були руйнівними для їх інститутів, тож вони вимагали відміни договору і збиралася претендувати на майбутньому Сеймі на збільшення їхніх пільг і привілеїв саме як війська ...» [4:2:2; 147-149]. Автор, між іншим, виявляє добре знайомство з терміном «козак», зазначаючи, що існує й інше його використання: «козацька» кавалерія в польському війську, щоб відрізнити її від «гусарської», але вона складалася з Поляків та Литвинів, не маючи відношення до козацького війська [4:2:2; 149].. І далі: «... Козаки не отримують платні, задовольняючись здобиччю, взятою від ворогів Корони. Йдучи обробляти землю, вони зазвичай беруть з собою шаблю, карабін та іншу зброю, а також коней, щоб бути готовими відбити напад Татар чи інших сусідів. На війну зазвичай вони беруть з собою всю сім'ю, яка залишається із поклажею і забезпечує усе необхідне. Перш ніж залишити дім, вони ховають хліб і ужиткові речі в лісах або в підземних печерах, накриваючи їх так, щоб вони не зіпсувалися. Після війни повертаються додому зі здобиччю і віднаходять сховані речі. Є також інший рід Козаків, що на невеликий човнах із висушеної та зшитой

шкіри воюють на Чорному морі проти підданих Султана, грабують їх і беруть у рабство, і чинять іншу величезну шкоду, наводячи вселенський жах на ті народи ...» [4:1:6; 599-600].

Як бачимо, окрім топоса родючості й багатства української землі, автор звертається і до мотиву різноманітного – але насамперед від селян-втікачів від шляхетського насильства – походження козаків, а також до усталеного ще наприкінці XVI – на початку XVII ст. топоса «козацьких вольностей» і «життя на межі ворожого світу». Порівняно з картинами козацького життя і звичаїв у інших творах, Пріорато уводить цікаві й дещо фантазійні з історичного погляду подробиці про те, що козаки «масово» брали в походи сім'ї, а також про «шкіряні» човни – на жаль, ми не змогли знайти конкретного джерела, яким користувався автор, але мотив «сім'ї в поході» перегукується із традиційним уявленням про сарматів і про те, що їх дружини супроводжували чоловіків у поході. Суворо-романтична картина козака – «землероба», озброєного шаблею і з конем наготові, що її досить літературно подає автор, є явною даниною «сарматській» літературній традиції, яка обростає, однак, великою кількістю конкретного життєвого матеріалу. У картину, в цілому позитивно-героїчну, вплітається вислів про «шкоду і вселенський жах», що наводять козаки на турецьких підданих, але, оскільки йдеться про ворогів, автор явно не подає це як негатив. Авторську позицію досить образно виявлено і в наступній фразі: «В той час, як Польські дворяни ніжаться у лінощах та розкошах і захоплюються позовами та суперечками між собою, Козаки вільні та реєстрові (в оригіналі: Козаки та Квартіани – тобто ті, яким, за поясненням автора, виплачується заробіток із четвертої частини річних королівських доходів) стоять на варті Республіки» [4:1:6; 599]. Підкреслимо також, що Пріорато, на відміну від деяких інших письменників, відкрито ототожнює Козаків із «руським», тобто українським, народом, пов'язуючи образи козацтва з його урядуванням із українськими землями.

Мотив свободолюбства козаків і пояснення причин повстання їх реакцією на утиски шляхти Пріорато подає у досить характерному – знов-таки з огляду на «процісарську» спрямованість усього твору – ракурсі, посилаючись на існування нібито секретних домовленостей між козаками й королем: «... Козаки були найщирішими підданими Короля і смертельними ворогами шляхти, оскільки, як говорилося вище, вона ставилися до них гірш, як до рабів, і неможливо було добитися суду за насильства, убивства та інші звірства, що їх чинило дворянство тим бідним людям. До цього треба додати ще й підступність Євреїв – орендаторів власності тих дворян, які знахабніли настільки, що

чинили перепони хрещенню немовлят, тримаючи закритими церкви у тих місцях, де вони командували, як намісники господарів. Козаки не бажають підкорятися чужим начальникам, а тільки вихідцям з їх народу, неодмінно хоробрим і сміливим солдатам – не суть важливо, чи походять вони із землеробів, чи з пастухів. Перш ніж продовжувати розповідь, варто зазначити, що у всіх найславніших походах Великого Володислава, що він здійснив за часів короля Сигізмунда, свого батька, вельми значною була роль Козаків...» [4:1:6; 600] Не буде перебільшенням сказати, що у трактуванні Пріорато явно акцентується як протиставлення «козаки – шляхта», так і мотив цілковитої відданості козаків королю, що його інші історіографи розглядали більш скептично. Пріорато так само розповідає про нереалізований, через спротив шляхти, антитурецький план Володислава і його надії на козаків, але додає, що сам Король, крім того, ще й агітував козаків претендувати на участь і право голосу у Сеймах, оскільки вони – така само частина Польщі, як і шляхта. Оскільки цей запит не було задоволено, козаки були вже готові взятися до зброї, і тільки влада «улюбленого Короля» зуміла їх тоді стримати. Але по смерті короля «... один випадок ... змусив дощову хмару, що зібралася, вибухнути зливою нещастя...» [4:1:6; 601].

Як бачимо, послідовність історичних подій дещо зсувається автором з метою кристалізування вже зрозумілої нам тенденції: всі проблеми Польщі – від засилля і всездозволеності шляхти, її неповаги до королівської влади, котру, навпаки, поважають козаки, які до того ж, зі свого боку, потерпають від тиранії шляхти. Тут варто звернути увагу на те, як автор багатьма деталями підкреслює зв'язок козацького воїнства з українським селянством, основною «жертвою» шляхти (козаки – озброєні землероби, що обирають ватажків незалежно від їх селянського походження, основний критерій – сміливість, мужність). Хоча, як можна було бачити з наведеної вище цитати, автор підкреслює той факт, що козацькі політичні інститути торкалися тільки власне війська, а не всього руського народу. Текст Пріорато переконливо доводить як той самий історичний матеріал у руках тенденційного історіографо-літератора може змінювати як завгодно акценти й нюанси, зберігаючи ту саму історичну канву. Навіть історія гетьмана Хмельницького обростає невідомими нам досі подробицями (наскільки відомо, історично недостовірними, причому автору не вдалося з'ясувати претекст, що ним міг би тут користуватися Пріорато): «Богдан Хмельницький, той самий їх відомий Гетьман (дослівно: Генерал. – К.К.), був сином Мірошника. На його рахунок були знамениті перемоги над Турками й Татарами, і він, служачи під началом генерала Конєцпольського, мав високу

репутацію. Кажуть, що цей Генерал, обмірковуючи дії Хмельницького і спостерігаючи його зовнішність, напроорокував, що той у майбутньому стане бичем божим для Республіки. Пророцтво збулося, про що йтиметься далі. Коли помер батько Хмельницького, він попросив у Короля дозвіл відбудувати поламаний батьківський Млин і додати до нього ще три-чотири будиночки в пам'ять про батька. Це йому було дозволено, враховуючи його заслуги, і будівництво було завершено. Полковник Ярінський (Jarinski) заявив, що вода від Млина завдає шкоди його володінням. Він почав вимагати у Хмельницького, щоб той зруйнував Млина. Хмельницький відповів, що побудував його з дозволу Короля. Полковник відповів, що Король може розпоряджатися своєю власністю, але не добром інших. Від слів перейшли до дій. Полковник наказав спалити Млин і будівлі, і багато хто розповідає, що він брутально повівся з дружиною і сином цього Хмельницького. Козаки відчували себе настільки ображеними таким нечуваним насильством, що, будучи, як уже говорилося вище, запеклими ворогами Шляхти, вирішили помститися за несправедливість, завдану Мірошникові, убивством усіх Поляків, що тільки знайдуться, вигнанням зі свого краю всіх, хто не належав до їх Релігії і тим завдати смертельного удару всій Польській Шляхті. Так вони й зробили, з одного боку, аж до Любліна, а з іншого – до Русленбурга, проходячи всюди вогнем і мечем, з жорстокою різнею, попри вік, стать, без поваги навіть до Церков; тож можна сказати, що один водяний Млин породив багато млинів кривавих, було поруйновано багато провінцій і понищено тисячі душ, і невинних так само. Сенатори Королівства, глибоко обурені діями цих варварів, благали Короля вирушити разом з ними в похід проти бунтівників. Король відмовив, дорікаючи їм спаленням Млина, про яке йшлося вище ...» [4:1:6; 601-602]. Далі автор говорить, що поляки таки зібрали 50000-не військо і розповідає про перші перемоги козаків, зазначаючи, що вони руйнували все, обходячи стороною лише володіння Короля. Кінець кінцем, Король, чия позиція стає все більш підозрілою в очах шляхти, приєднався до походу, хоча й хотів, зазначає автор, іншого шляху у вирішенні конфлікту, усвідомлюючи, що «... в руках Козаків були двері, через які до королівства могли увійти Татари й Турки. Але жорстокість Козаків до жінок і до невинних дітей волала до нещадної помсти ...» [4:1:6; 603].

Ми дозволили собі цю досить довгу цитату, оскільки в ній, окрім незвичних подробиць про «гетьмана-мірошника», нових відтінків набуває тема «король – козаки – шляхта», персоніфікуючись в особистому конфлікті Хмельницького з «Ярінським» (Чаплинським. – ? К.К.), що нібито виник через млин. Але тут, на нашу думку, важливу роль відіграє

реакція «Ярінського» на запевнення Хмельницького, що він будував з дозволу Короля – для шляхтича Король не є авторитетом на його території, для козацького гетьмана – навпаки. Можливо, це й сумнівна гіпотеза, але нам здається, що історія з млином зацікавила Пріорато (якщо тільки не була плодом його літературної фантазії на основі якихось непевних чуток) своїм «притчевим» характером, можливістю дати оригінальний розвиток уже усталеному в попередніх розповідях про Хмельниччину метафоричному образу «з малої іскри – велике полум'я» (особиста образа Хмельницького як фактична причина повстання) та грізному образу «кривавого млина» і різних руйнацій, породжених звичайним водяним млином. Мотив «Хмельницький – фатум Польщі» наявний, як і в попередників, але трактується оригінально: нібито його майбутню руйнівну роль напроорокував сам Конєцпольський. Зауважимо, що коли в інших історіографів особиста образа Хмельницького була однією з численних образ і зневаг усього козацтва, тож йому неважко було підняти повстання, Пріорато нібито й тут переставляє акценти: так, козаки вже давно потерпають від шляхетської сваволі, але саме образу Хмельницького вони сприймають як ту краплю, що переповнила вінця, як «нечуване насильство», яке потребує помсти всього козацтва – чи не через те, що вчинок «Ярінського» не просто образив Хмельницького, а й був доказом зневаги шляхтича до королівської волі? Цим можна пояснити і наївний, на перший погляд, мотив, через який король у Пріорато не погоджується спочатку виступити зі шляхтою проти козаків, що вже поруйнували, за автором, чимало польських земель і знищили велику кількість невинних людей: він дорікає їм «спаленим млином» – себто інцидент з млином сам по собі виправдовує масову криваву різню? Зрозуміло, що ні: просто цей млин у письменника стає метафорою насильства шляхти і її непокори королю. Як можна було бачити з цитати, автор не приховує варварської жорстокості козаків навіть до «невинних душ». Згадує автор, як й інші письменники, про «флюгерну» поведінку козаків, звичних міняти союзників і «повертатися за кожним вітром, у чому пересвідчилися Турки, Шведи, Трасільвани і власне Поляки» [4:1:6; 614]. Тобто образ козацтва у Пріорато далекий від ідеалізації, але, оскільки роль «негативної сили» віддається шляхті, яка насильством, незгодами та неповагою до королівської влади призвела до руїни королівства, можна твердити, що Пріорато з повним розумінням і співчуттям обґрунтовує причини козацького протесту і підкреслює всіма можливими засобами відданість козаків королю як позитивний момент. Так, у досить багатому деталями описі обрання гетьманом Юрія Хмельницького у 1661 р. в Корсуні, Пріорато акцентує несприйняття козаками московських

статутів і «жорстокостей» та їх бажання бути під «батьківською рукою» польського короля: «Воевода у півгодинній промові змалював насамперед батьківську турботу Його Величності про Народ ... Він розгорнув перед їх очима помилки і похибки, допущені у багатьох випадках у різний час, схвалені ними недобрі поради і пастки, до яких вони потрапили. На завершення він мовив, що Король забув і поховав усе під вічною Амністією. Цій промові гаряче аплодували. Дехто дякував Богові й Королю. Інші звинувачували своїх керівників, що ті звабили їх в угоду приватним інтересам. Не бракувало тих, хто клявся своїми руками знищити того, хто в майбутньому тільки подумає про повстання, навіть якщо це буде батько чи рідний брат. Було ухвалено відмінити й скасувати усі Статути і накази Московита ...» [4:2:2; 137-138]. Павло Тетеря, обраний головним писарем Війська Запорізького, мовив, що «як коли-небудь Запорізьке військо – так звуться козаки – якимось чином виявить невірність Королеві, він зразу ж відмовиться не тільки від печатки, а й від самої своєї Вітчизни» [4:2:2; 139]. В «Історії» говориться про ті козацькі загоони, що продовжували бойові дії проти поляків, але тут-таки наводиться приклад з козацькими посланцями до Польського двору, які запевняють, що не по своїй волі, а з примусу воювали на боці Московитів і наводять як доказ той факт, що вони зумисне «рухалися повільно» [4:2:2; 141-142]. Розповідь про подальші події теж характеризується зміщенням акцентів, анахронізмами поряд із достовірними даними (щодо достовірних матеріалів, то автор, наприклад, наводить у додатку 21 статтю Зборівської угоди тощо) – так, йдеться про те, що могила Овідія знаходиться в Києві, де поет нібито помер у засланні [4:1:6; 604] (мотив, нам уже відомий, хоча про те, що ця могила саме в Києві, не йшлося), що козаки об'єдналися з татарами після того, як поляки захопили Київ і їх Патріарха (а не раніше); напрошується висновок, що більшість цих «авторських поправок» спрямована на пряме чи опосередковане виправдання дій козаків і Короля. Жодного слова не сказано про битву під Берестечком; крім того, Король Володислав нібито не помирає, а постійно присутній, хоча ще до початку розповіді про причини повстання йшлося про смерть Короля, яка нібито розв'язала руки козакам – у будь-якому разі, якщо не підходити до тексту з об'єктивно-історичного погляду, а розглядати його як історико-літературний матеріал, організований автором з певною метою, він виглядатиме досить цілісно і зрозуміло. Це відступ у розповіді про польсько-московський конфлікт, і Пріорато пояснює, що у Московита та інших ворогів з'явилися привід і можливість напасти на польські землі саме через незгоди і суперечки у шляхетських колах та їх конфронтацію з королем [4:1:6; 604]. До козацьких війн і угод Пріорато звертається неодноразово протягом усього твору,

він згадує і про похід на Валахію, і про угоду з Турками проти Поляків, приділяє увагу фігурі Дорошенка, говорить про розділення України 1667 р. [4:3:2;167-168, 4:3:3; 234, 4:3:6; 589]. Видання, що ми розглядаємо, містить майстерно зроблені гравюри-портрети не тільки Б.Хмельницького, а й сина Юрія, Дм.Дорошенка, М.Ямищенка.

Підсумувавши ще раз «українські» матеріали Пріорато, можна сказати, що Україна показується автором цілком через призму козацтва і козацько-польсько-московсько-турецько-татарських війн і зв'язків у цілому, а також повторити зроблений у ході аналізу висновок про те, що автор явно протиставляє роздроблену, позбавлену поваги до короля і водночас деспотичну й звичну до розкошів шляхту козакам, у характеристиці яких поєднано конкретні історичні дані із топосами «сарматського» кшталту, з підкресленням мотивів свободолюбства, військової доблесті й особливим акцентуванням «відданості королю». У цьому ж ключі подається історія Хмельницького і Хмельниччини, збагачена незвичними деталями з біографії гетьмана, що набувають метафоричного характеру. Г.Пріорато подає Хмельниччину як національну війну козаків і поляків, але також і як соціальну революцію, що вписувалася в контекст великих революційних рухів тогочасної Європи. Образи України й козацтва вже не становлять інтересу суто пізнавального як такі: вони поєднуються й інтерпретуються як «людський матеріал» для узагальнених роздумів і висновків про природу катастроф, братовбивчих війн, конфліктів «цивілізованого» й «варварського», фатуму й особистості – аж до метафоризації.

Література

- 1.Наливайко Д.С., Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст. – Київ, «Основи», 1998.
2. Пахльовська О.Є-Я. Українсько-італійські літературні зв'язки XV-XX ст. – Київ, «Наукова думка», 1990.
3. Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino descritti da lui medesimo in lettere famigliari... La Persia, parte prima, – in Roma, 1650; parte seconda, – in Roma, 1658.
4. Historia di Leopoldo Cesare, continente le cose più memorabili successe in Europa, dal 1656 fino al 1650. Descritta dal Co: Galeazzo Gualdo Priorato. dedicata alla Sacra Cesarea Real Maestà dell'Imperatrice Leonora. postoui li Ritratti de Principi, de Generali, e de Ministri Principali. Gli Assedi di Piazze, e Battaglie seguite. Con le scritte, Lettere, Trattati, Accordi e Capitolazioni nel fine dell'Historia per non confondere la narrativa della medesima, – in Vienna d'Austria, 1670.